

Een heus Texels schismaatje uit 1926

In Genesis 2 (nieuwe vertaling) wordt de paradijsslang geïntroduceerd als een linkmiegel: 'Van alle in het wild levende dieren die God de Heer gemaakt had, was de slang het sluwst.' Als zo'n beest dan in de volgende zin aan Eva vraagt of het waar is dat God haar en Adam verboden heeft een vrucht van de boom te eten, voel je als lezer dat dit slecht zal aflopen. Het Oude Testament wemelt van zulke efficiënte verteltrucs.

Maar daar hield de Gereformeerde Synode van Assen zich in 1926 niet mee bezig. Godgeleerden discussieerden over de vraag of we de slang moesten opvatten als een metafoor, of dat hij net zo vals en levensecht zou hebben gekronkeld en gepraat als de wurgslang Ka in Disney's *Jungle Book*. Allegorie of – in synodale termen – een 'zintuiglijk waarneembare werkelijkheid'? Het vonnis trof de Amsterdamse predikant Johannes Geelkerken, die weigerde de bijbeltekst even letterlijk te nemen als men eiste. Hij werd geschorst, en bracht als leider van afgescheiden Gereformeerde Kerken in Hersteld Verband de zoveelste scheuring teweeg binnen het orthodoxe protestantisme. Mét hem verklaarden nog 27 andere gereformeerde twijfelaars zich solidair, onder wie de latere doorbraak-

dominee J.J. Buskes.

In 1984 reisde de geschiedenisstudent Nico Dros voor een bijvakschrijving naar Texel, en meer speciaal naar het vissersdorp Oosterend in de buurt waarvan hij was geboren, om met een aantal 'overlevenden' terug te kijken naar het schismaatje van 1926. Het plan om z'n werkstuk nog eens uit te werken tot een eigenstandig boek bleef een poosje liggen, maar raakte niet vergeten, en is nu alsnog gerealiseerd. Titel: *De sprekende slang*.

In de lange incubatietijd is het onderzoek uitgegroeid tot meer dan een verslag van de roemruchte, in de toenmalige populaire pers op de voet gevolgd en op de hak genomen synode, die nogal deed denken aan het kort tevoren in Amerika gevoerde 'apenproces' tegen een onderwijzer die zijn leerlingen lastig viel met Darwin; terwijl in het scheppingsverhaal toch nergens werd gerept van chimpansees of bavianen. Dros belooft in zijn ondertitel (bescheiden) 'een kleine geschiedenis van laaglands fundamentalisme'.

Het is vooral een compacte monografie geworden van Oosterend – krap achthonderd inwoners, vijf kerken (waarvan één rooms-katholiek), en door de bevolking in eerbied en

COLUMN

Richtingenstrijd en kerknijd staken het Marsdiep over

met trots ook graag Jeruzalem genoemd. Dros gaat met goed uitgemeten reuzenstappen eerst door de geschiedenis van 400 jaar Texels christendom, dat tot het midden van de 19de eeuw nauwelijks ontvankelijk leek voor calvinistische hervormingsdrift. Richtingenstrijd en kerknijd staken het Marsdiep pas over in de tweede helft van de eeuw, toen het gereformeerde verzet tegen de dominante Hervormde Kerk eerst tot de Afscheiding en later (onder Abraham Kuypers) tot de Doleantie had geleid. Fijnen en groven werden ook in Oosterend elkaars principiële tegenstan-

ders, de gereformeerden bouwden een apart houten schuurtje om daar in op zondag religieus te hokken, de statenbijbelteksten verscheurden langzamerhand hele gezinnen, het fundamentalisme liet zich kennen in z'n alledaagse praktijk.

Dros is een zakelijk verteller, hij mijdt grote woorden, blijft altijd dicht bij de feiten. Des te onverwachter zijn de alinea's waarin hij de hypothese ineens vrij spel gunt. Na heel precies de ondergang van de oestervisserij te hebben beschreven, vervolgt hij bijvoorbeeld: 'Het is verleidelijk te veronderstellen dat de bestaanscrisis onder de oestervissers de gemeederen in het dorp heeft verhit, en dat dit leidde tot een oplevende geloofsijver', inclusief de stichting (1851) van de afgezonderde kleine gereformeerde gemeente.

Een paar bladzijden verderop is sprake van 'een onmiskenbaar, hoewel gecompliceerd verband tussen de calvinistische gestrengheid' en een aantal sociaal-economische omstandigheden. En ten slotte wordt nog eens op het 'niet toevallige' verband gewezen tussen de Oosterendse orthodoxie en de grote hoeveelheid vissers die op het Wad geen oesters meer konden vangen, en zich – meestal zonder te kunnen zwemmen – moes-

ten wagen op de ruwe Noordzee.

Fascinerende theorieën natuurlijk, deels ontleend aan een studie van de antropoloog Rob van Ginkel die het (in z'n proefschrift uit 1993) ook bij (sterke) vermoedens liet. Of zoals Dros opmerkt: 'Niet alle gereformeerden in het dorp waren trouwens Noordzeevissers. En niet alle Noordzeevissers waren gereformeerd. Het verband tussen godsdienst en beroepsuitoefening was niet zozeer wetmatig als wel trendmatig'.

Je hebt Popper nodig vooraleer je er exacte wetenschap van kunt maken, en het blijft iets onbevredigends houden dat Dros vergezichten opent, zonder versluisdheid kwijt te raken. Had hij zich niet beter tot de sprekende slang, de Oosterendse herinneringen, de oecumenische toekomst van Geelkerken en het latere 'linkse' leven van Buskes kunnen beperken? Het mallotige schismaatje van 1926 was twintig jaar later overigens al weer geheeld, mede dankzij dezelfde Geelkerken.

JAN BLOKKER

Nico Dros, *De sprekende slang. Een kleine geschiedenis van laaglands fundamentalisme*. Van Oorschot, 178 blz. € 15,-